
7. SUOMALAISEN ALMANAKAN KEHITYS

Syyskuun askareita Johannes von Gmundenin kalenterissa: Viininkorjuuta.

Suomalaisen almanakan alkujuuret ovat Saksassa, jossa kirjapainotaito kehitettiin 1400-luvulla. Ensimmäinen tunnettu almanakka on vuodelta 1448, ja se on itsensä Gutenbergin painama. Siitä on tallessa vain muutamia suikaleita, jotka löydettiin erään myöhemmin painetun kirjan kannesta. Kymmenisen vuotta myöhemmin painettuja almanakkoja on jo säilynyt ehjinä.

Almanakkojen alku

Almanakka oli aluksi yksilehtinen paperi, kuin seinätaulu, ja sen sisältökin oli hieman toisenlainen kuin nykyään. Kuukausien nimet ja kuun vaiheiden tarkat ajanhetket olivat toki almanakassa, mutta suurin osa tekstistä oli terveysopasta: siinä neuvottiin milloin oli edulliset hetket suoneniskemiseen. Suoneniskeminen (kuppaaminen eli pienemmän tai isomman verimäärän laskeminen pois ruumiista) oli tuohon aikaan muotiparannuskeino, jolla koetettiin nitistää tauti kuin tauti.

Niinpä saamme tietää, että nuorten ihmisten on hyvä lyöttää suonta yläkuulla ja vanhojen alakuulla. Uudenvuoden jälkeisenä lauantaina tämä kannatti tehdä sääriin, loppiaisenä päähän, Pyhän Paavalin kääntymisenä (24.1.) hävyn tienoille jne.

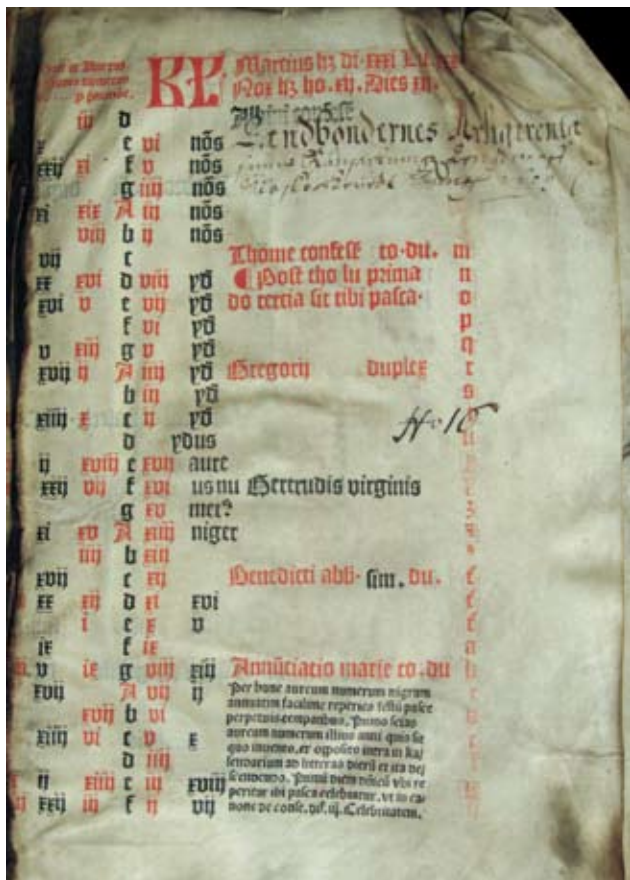
1400-luvun loppupuolelta asti almanakkoja painettiin säännöllisesti ja niiden sisältö monipuolistui. Suoneniskemisen ohella ruvettiin antamaan suosiolliset ja epäsuotuisat päivät moniin muihinkin toimiin. Hyvien ja huonojen aikojen laskeminen perustui vuoden 1000 paikkeilla eläneen arabialaisen lääkärin Avicennan tutkimuksiin, ja päivät

neettain asentojen mukaan annetaan sopivat päivät niin velan maksamiseen, vaatteiden teettämiseen, parran ajamiseen, lasten vieroittamiseen, myllyyn menemiseen kuin lääkkeen ottamiseen, ostamiseen tai myymiseen, kalastamiseen ja metsästämiseen.

Almanakkojen ensimmäiset julkaisijat olivat usein lääkäreitä, sillä heiltähän saattoi varmasti saada parhaat ohjeet suoneniskemiseen.

Vuoden 1500 paikkeilla oli almanakkoihin ilmestynyt myös nimipäiviä. Alun perin pyhimyksille omistetuista muistopäivistä kehittyi nimiluettelo, joka valtasi pian suuren alan almanakasta. Hiukan myöhemmin ilmestyivät pyhä- ja juhlapäivien kohdille saarnatekstit, joissa neuvottiin mitä asioita kyseisenä pyhänä tuli kirkoissa käsitellä.

Maaliskuun sivu vuoden 1488 Turun messukirjasta. (Kuva Jyväskylän yliopiston kirjasto / Matti Salmi)

Viimeisenä keskiajan uutuutena almanakka sai sääennustukset. Ne perustuivat samoihin kuun ja planeettojen asemiin kuin muutkin ennusteet, sillä pystyivät taivaan muuttuvat merkit toki säätäkin säätelemään.

Almanakan sisällön laajentuessa jouduttiin aineisto ahtamaan yhä tiheämpään, ja siksi monissa kohdin ruvettiin käyttämään lyhenteitä. Esimerkiksi taivaan tapahtumat ilmaistiin pian pelkillä symboleilla, samoilta "myrskynmerkeillä", jotka vieläkin koristavat almanakkamme sivuja.

Yksilehtinen arkki ei enää riittänyt kaiken tietomäärän esittelemiseen, ja siksi 1500-luvun alkupuoliskolla arkki taiteltiin käteväksi neliömäiseksi kirjaseksi. Siihen voitiin lisätä sivuja enemmänkin, ja sitä saattoi kantaa taskussa aina mukana.

Almanakat saavuttivat ennustustensa ja muiden tietojensa takia hyvän suosion. Kirjapainotaidon levitessä myös almanakan teko levisi Saksan ulkopuolelle. Tanskassa ruvettiin almanakkoja julkaisemaan vuoden 1570 paikkeilla ja Ruotsissa 1580-luvulla.

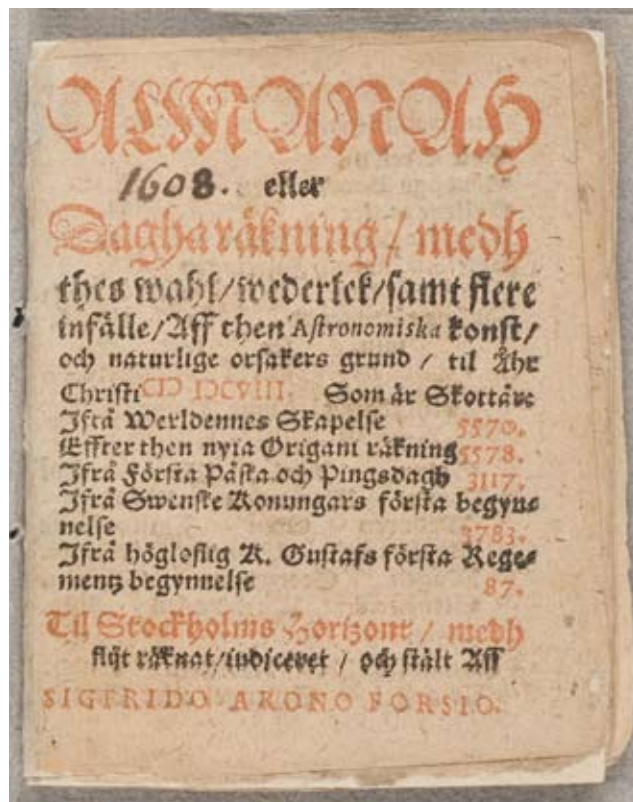
Ensimmäiset pohjoismaiset almanakat olivat nimiä myöten pohjois-saksalaisten kopioita, mutta vähitellen niihin alkoi tulla myös kansallista väriä. Ensimmäinen suomalainen almanakka ilmestyi vuonna 1608.

Forsiuksen almanakat

Ennen ensimmäistä varsinaista almanakkaa olivat suomalaiset saaneet luettavakseen muutaman kalenterin. Turku varten 1488 painettu messukirja *Missale Aboense* sisälsi suomalaisiin oloihin sovelletun pyhimyskalenterin. Ja Agricolan rukouskirjassa vuodelta 1544 oli kalendaario, jossa mainittiin myös auringon nousu- ja laskuajat ja päivän pituudet.

Rukouskirjojen kalendaarioita ei kuitenkaan ollut laskettu millekään nimenomaiselle vuodelle. Siksi kunnia ensimmäisen almanakkamme julkaisemisesta kuuluu helsinkiläissyntyiselle tähtitieteilijälle Sigfridus Aronus Forsiukselle (n. 1550–1624). Vuosina 1608–1623 Forsius laati ja painatti 12 almanakkaa. Koska Forsiuksen almanakat oli tarkoitettu koko valtakuntaa, eikä vain Suomea varten, ne olivat tietysti ruotsinkielisiä ja painettiinkin Tukholmassa.

Forsius sai kuninkaalta jopa erioikeuden almanakkojen valmistamiseen koko Ruotsin valtakunnassa (erioikeudesta puhutaan lisää jäljempänä tässä luvussa). Forsius oli vuonna 1612 päässyt kuninkaan suosioon, ja hän sai samalla kuninkaallisen tähtitieteilijän arvon.

Vuoden 1608
Forsiuksen al-
manakan kansi.

Forsius oli paitsi tähtitieteilijä myös astrologi eli tähdistäennustaja, ja siksi hänen almanakkojensa liitteenä oli laaja "Prognosticon" eli "ennustuksia ja arvauksia kaikenlaisista tulevista tapahtumista ilmassa ja maan päällä". Forsiuksen ennustukset koskivat myös kuninkaan ja koko valtakunnan kohtaloa. Ennustukset olivat yleensä hyvin synkkiä, ja laskelmiensa perusteella Forsius arveli esimerkiksi maailmanlopun koittavan pian.

Epäsuotuisien ennustustensa vuoksi Forsius menetti kuninkaallisen tähtitieteilijän toimen 1610-luvun lopussa, mutta almanakkaerioikeutensa hän sai pitää. Viimeinen Forsiuksen almanakka ilmestyi vuodelle 1623; Forsius kuoli seuraavana vuonna. Vuoden 1623 almanakka oli ensimmäinen, joka oli laskettu Turun horisontin mukaan; kaikki aikaisemmat oli laskettu valtakunnan pääkaupungin Tukholman mukaan.

Erilaisia suotuisuus-
merkkejä Forsiuksen
almanakoissa. (Piirok-
set Arno Forsius)

†	hyvä iskeä suonta
††	erinomaisen hyvä iskeä suonta
☉	hyvä kylpeä (saunoa) ja kupata
✂	hyvä kylvää ja istuttaa
†	hyvä pyydystää ja ampua lintuja
✂	hyvä leikata hiukset
△	hyvä suunnitella ja perustaa taloa
S	hyvä solmia nuottaa ja kalastaa
♁	hyvä metsästää
*	hyvä ottaa pillereitä ja lääkejuomia
☾	hyvä kosia ja viettää häitä
△	hyvä työskennellä metallien kanssa
☪	hyvä hakata hirsiiä ja kestävää puuta
♁	hyvä vieroittaa lapsia imettämisestä

Turun Akatemia almanakantekijänä

Forsiuksen kuoltua ei Suomesta löytynyt kiinnostusta almanakkojen julkaisemiseen. Turun Akatemia perustettiin 1640, ja Pietari Brahe koetti saada Akatemiaa innostumaan almanakoista. Kesti kuitenkin vuoteen 1650 asti, ennen kuin ensimmäinen Forsiuksen jälkeinen almanakka ilmestyi maassamme. Tämän jälkeen almanakkoja pystyttiin tekemään lähes kaikille vuosille.

Almanakan toimittajat olivat yleensä Turun Akatemian matematiikan professoreita, ja toimittajina esiintyy sellaisia nimiä kuin Andreas Thuronius, Jacobus Flachsenius, Andreas Simon Kexlerus ja Laurentius Tammelin.

Laurentius Tammelin julkaisi almanakkoja vuodesta 1700 alkaen parinkymmenen vuoden ajan. Hän oli myös ensimmäisen suomenkielisen almanakan laatija. Almanakka ilmestyi 1705 ja oli nimeltään "Almanach eli Ajan-Lucu. Wuonna Herran Jesuxen Christuxen Armollisen Syndymän jälkeen 1705. Turun Horizontin eli Taiwan näön jälkeen / Kirjoitettu ja asetettu Laur: Tammelinilda / Math. Prof. Turusa / Prändäty Jo. Wallilda". (Almanakan tarkkaa nimeä ei kuitenkaan tunneta, koska molemmista tallella olevista kappaleista puuttuu mm. ensimmäinen lehti.)

Millaisia tuon ajan almanakat olivat? Voimme vähän selailta ensimmäistä kokonaisena säilynyttä suomenkielistä almanakkaa vuodelta 1706. Kuukausiaukeamilla on paljon samoja tietoja kuin meikäläisissä

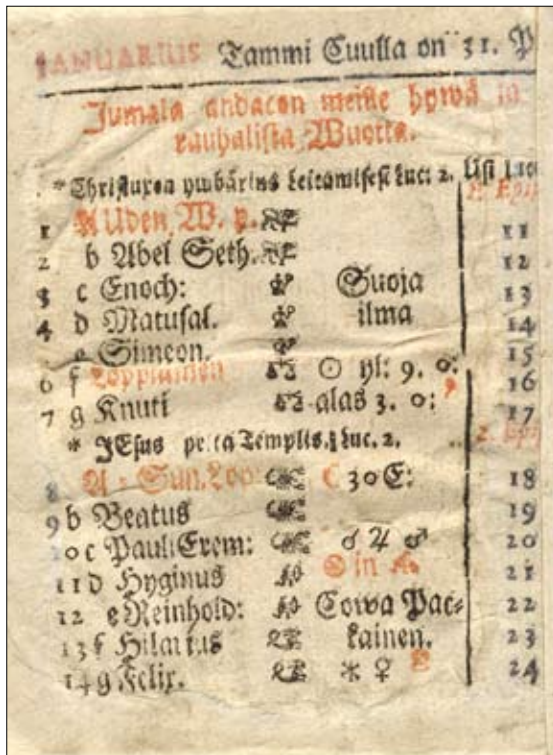

almanakoissa oli vielä 1970-luvun alussa. Mutta on myös sellaisia tietoja, joita nykyään ei enää julkaista: 1700-luvun almanakoista löytyy eläinradan merkki, jossa kuu sijaitsee, ja joidenkin päivien kohdalla on sääennustus.

Varsinaisen kalenterin jälkeen on opettavainen artikkeli, joka vuonna 1706 oli "Auringon ja Kuun Pimenemisen Aluista ja syistä ja mistä ne tulevat". Artikkelin jälkeen on ennustusosa, Prognosticon, ja sitten vuoden 1706 auringon- ja kuunpimennykset. 40-sivuisen almanakan päättää luettelo "Wuotuiset Markinat Suures Ruhtinan Maasa Suomesa ja Pohian Maalla".

Niin markkinapäiväluettelot kuin valistavat artikkelitkin ovat säilyttäneet paikkansa almanakassa nykypäiviin asti. Artikkelien aihepiiri on vaihdellut opettavaisista tarinoista arkisiin käytännön ohjeisiin.

Joitakin vuoden 1706 almanakan piirteitä on vuosikymmenien aikana karissut pois. Ennustusosa, Prognosticon, jätettiin lopullisesti pois 1726,

Vuoden 1705 almanakka oli ensimmäinen, joka julkaistiin suomen kielellä.

vaikka se kuului ilmeisesti almanakan suosituimpiin osastoihin. Kuun liike eläinradalla ja sääennustukset olivat paljon pitkäikäisempiä, sillä ne säilyivät almanakoissa pitkälle 1800-luvulle asti.

Vuonna 1713 alkoi isoviha, ja almanakkojen julkaisemiseen tuli kolmen vuoden tauko. Laurentius Tammelin jatkoi almanakkojen sarjaa pakolaisena Tukholmassa, mutta vuosina 1717–1725 almanakat olivat pelkästään ruotsinkielisiä.

Suomenkielinen almanakkasarja sai jatkoa taas vuodesta 1726 alkaen, jolloin allakantekijäksi ryhtyi Nicolaus Hasselbom, Tammelinin seuraaja Turun Akatemian matematiikan professorina. Vuosina 1729–30 almanakat toimitti poikkeuksellisesti ruotsalainen fyysikko Andreas Celsius, jonka nimi on suomalaisillekin tuttu nykyisen lämpötila-asteikon keksijänä.

Vuonna 1749 suomalainen almanakantekoperinne katkesi yli puoleksi vuosisadaksi, kun kuningas myönsi erioikeuden almanakkojen tekoon vastaperustetulle Ruotsin Tiedeakatemialle. Venäjän vallan alkuun asti, vuoteen 1809, kaikki suomenkielisetkin almanakat tehtiin Ruotsissa.

Allakanteon siirtyminen Ruotsin puolelle merkitsi kieliasun huononemista. Almanakkatekstit ja kalenteriosuutta seuraavat artikkelit kirjoitettiin Tukholmassa ruotsiksi, ja käännöstyön ruotsista suomeen saattoi tehdä kirjuri, joka ei juurikaan ymmärtänyt almanakan asiasisältöä. Käännöksistä valitettiin Suomen puolella, ja lopulta 1800-luvun alussa alkoi Suomen Talousseura hankkia valistavat kirjoitukset. Talousseura huolehti almanakan artikkeleista aina 1970-luvulle asti.

Almanakan säätiedot

Kun almanakka alkoi Suomessa ilmestyä 1600-luvulla, oli almanakan sivuilla runsaasti säämerkintöjä. Esimerkkinä voi tarkastella ensimmäistä suomenkielistä almanakkaa vuodelta 1705. Siinä on suunnilleen kerran viikossa sääennustus.

Tammikuulta voimme lukea, että alkupäiviksi luvataan "Suoja ilma", 12. päivän tienoilla on "Cova Packainen", 16. päivän kohdalla "Kylmä Ilma", mutta viikkoa myöhemmin taas "Suoja ja luminen ilma".

Puhtaasti astrologisia periaatteita noudatettiin sään arvaamisessa 1700-luvun puoliväliin asti. Tällöin almanakan julkaiseminen kuitenkin siirtyi erioikeudella Ruotsin Tiedeakatemialle, eivätkä oppineet miehet enää

Vuoden 1794 almanakan heinäkuun aukeama. Välillä ennustetaan "Ukkoisen Jyrinää", välillä "Hajotettuja Pilviä".

JULIUS.				Heinä / Kuu.			
kuuk. luku.	kuu.	ilmasto.	kuu.	kuuk. luku.	kuu.	ilmasto.	kuu.
1	Aron	Ilmasta.	kuu.	17	Merin	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
2	Marian Esp.	Ilmasta.	kuu.	18	FREDRIK	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
3	Arndt	Ilmasta.	kuu.	19	Sara	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
4	Ulrika	Ilmasta.	kuu.	20	5 S. Kolm. p.	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
5	Meister	Ilmasta.	kuu.	21	Johanna	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
6	3 S. Kolm. p.	Ilmasta.	kuu.	22	MAGDALENA	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
7	Clas	Ilmasta.	kuu.	23	Apollonia	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
8	Siljan	Ilmasta.	kuu.	24	Christina	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
9	Sillis	Ilmasta.	kuu.	25	Jacobina	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
10	Schig	Ilmasta.	kuu.	26	Marta	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
11	Eleonora	Ilmasta.	kuu.	27	6 S. Kolm. p.	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
12	Herman	Ilmasta.	kuu.	28	Runeid	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
13	4 S. Kolm. p.	Ilmasta.	kuu.	29	Dias	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
14	Hale	Ilmasta.	kuu.	30	Aden	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
15	Leodora	Ilmasta.	kuu.	31	Helena	Ukkoisen Jyrinää.	kuu.
16	Reinhold	Ilmasta.	kuu.				

kehdanneet julkaista sääennustuksia moneen kertaan pätemättömiksi todettujen taivaan merkkien mukaan.

Säätietoja almanakassa oli kuitenkin oltava. Tämä oli opittu karvaan kokemuksen tietä. Matematiikan professori Nicolaus Hasselbom oli jättänyt ennustukset pois kahtena vuonna, 1726 ja 1727, sillä seurauksella, että almanakat "ei ole erinomattain cansalle kelwannet/sen syyn tähden/ että minä olen poisjättänyt ne totutut arwoituxet ilmasta", kuten professori joutui myöhemmin toteamaan. "Niin en ole minä tahtonut pidemmald asetta itziän yhtä sencaldaista caickein halausta ja sencaldaista vanha tapa wastoin." Hasselbom otti arvoitukset takaisin almanakkaan muristen, että "mitä wahwutta nijssä on/on caickein aicain coettelemus jo ennen opettanut".

Tiedeakatemia keksi kaksikymmentä vuotta myöhemmin säämerkintöjen jatkamiselle ovelan tavan. Se ei enää julkaisutkaan ennustuksia, vaan havaintoja jonkin menneen vuoden säästä. Koska sään oli arveltu noudattavan kuun vaiheita ja kuu taas kiertää taivaalla yhdeksäntoista vuoden jaksoissa samanlaista rataa, valittiin havainnot 19 vuoden takaa.

Niinpä vuoden 1749 almanakassa on säämerkintöjä siitä, mitä "ilmasta on waarinotettu Upsalassa vuonna MDCCXXX". Jos joku halusi

Vihoviimeinen sääennustus oli vuoden 1886 joulukuussa, jolloin todetaan lyhyesti: "Pakkakanen".

1886,	Joulukuu.	1886,	Joulukuu.
kuuk. luku.	kuu.	kuuk. luku.	kuu.
16	Katjarus	a. 4,12 9,43	i. 0 0 lit.
17	Sygnafus	5, 6, 11, 10	
18	Abraham	5, 5, 8, 19 a.	*6
Johannessen tobituksesta. 30. 1: 19-28.			
19	4 j. Edvent.	6, 49 0, 36	3fat 7
20	M Jakob	7, 40 2, 2 2 2	8
21	Tuomas Apost.	8, 31 3, 27	0 3 t. 11, 7 i. tal- 9
22	Josef	9, 22 4, 50	wip. jef.) 2 länt. 0 10
23	Israel	10, 15 6, 10	0 11
24	Adam, Ewa	11, 8 7, 23	(0 etef. 12
25	Joulupäivä	i. 0, 1 laef. 0 1, 11, 35 a.	0 13
Projecttain taposta. Matt. 23: 34-39.			
26	Tapanin päiv.	0, 53 4, 31	i. 14
27	Joh. Ewanf.	1, 43 5, 34	0 15
28	Wiat. laef. p.	2, 31 6, 43	0 16
29	Tuomas Piöpa	3, 17 7, 54	0 17
30	David	4, 2 9, 5	Paffanen 18
31	Sylwester	4, 44 10, 16	0 tauw. 19
Turinto nouj. p. piir. laef. Turinto nouj. p. piir. laef.			
Päivä	t. m.	t. m.	t. m.
17	9 4	11 56	2 49 25 9 8 0 0 2 52
18	9 6	11 57	2 49 27 9 8 0 1 2 54
19	9 7	11 58	2 50 29 9 8 0 2 2 57
20	9 8	11 59	2 51 31 9 8 0 3 2 59

pitää almanakan säämerkintöjä ennustuksina, se oli hänen oma asiansa. Tiedeakatemia julkaisi almanakassa vain todellisia havaintoja.

Seuraavana vuonna, 1750, on merkintöjä Uppsalan säästä vuodelta 1731, seuraavana vuonna vuodelta 1732 ja niin edelleen. Vuodesta toiseen ja vuosikymmenestä toiseen almanakka uskollisesti selosti 19 vuoden takaista säättä.

Havaintopaikkakunnassa tapahtui kyllä muutoksia, mikäli sitä lainkaan almanakassa ilmoitettiin. Kun allakanteko siirtyi Ruotsista takaisin Turun Akatemialle, kerrottiin esimerkiksi vuoden 1809 allakassa Padasjoella 1790 vallinnut sää.

Almanakan horisontin muuttaminen Helsinkiin 1830-luvun alussa aiheutti huolia allakantekijöille. Helsingistä ei vanhoja säähavaintoja ollut missään koottuna. Fysiikan professori Hällström aloitti kiireen vilkkaa havainnot omassa kotipihassaan, ennen kuin havaintojen teko voitiin siirtää yliopiston vastaperustetun magneettimeteorologisen observatorion (nykyisen Ilmatieteen laitoksen) huoleksi.

Kun allakassa ei kuitenkaan haluttu käyttää muiden paikkakuntien kuin Helsingin havaintoja, annettiin tähtitieteen professorille, Friedrich Argelanderille, valtuudet keksiä merkinnät muutamana vuotena omas-

ta päästään. Argelander onnistuikin ennustuksissaan niin hyvin, että havainnontekijät myöhemmin haikeudella muistelivat Argelanderin aikaa: "Hänen laatimansa almanakat kertoivat säänkin kohdalleen, mutta myöhemmät säätiedot ovat pelkkää höpötystä."

Ei Suomen kansa kovin vakavasti almanakan säätietoja ottanut. Luopioisissa sanottiin iloisesti, että "kyllä ennustukset aina paikkansa pittää kunnei ilmat vaan ruppee rillaamaan".

Perinteen voima oli kuitenkin niin vahva, että säätiedot jatkuivat pitkälle 1800-luvun lopulle. Vuosisadan puolivälissä merkintöjen tiheys alkoi kuitenkin järjestelmällisesti vähentyä. Muutamien kuukausten kohdalla oli vain jokunen maininta, ja 1870-luvulla merkinnät yhä harvenivat.

Vuimeinen naula säätietojen arkkuun tuli vuonna 1886. Tällöin olisi pitänyt kertoa 19 vuoden takaisesta säästä eli vuodesta 1867. Tuo vuosi oli kuitenkin ollut erittäin ankara nälkävuosi, eikä paatuneinkaan allakantekijä rohennut ennustaa uutta nälkävuotta. Siksi vuoden 1886 muutama harva merkintä on paljon toiveikkaampi kuin 19 vuoden takainen sää olisi antanut aiheita. Tällä kertaa ennustukset osuivatkin aika hyvin kohdalleen, sillä 1886 oli tavallista lämpimämpi vuosi.

Seuraavan vuoden almanakassa ei ole enää ainuttakaan säämerkintää, eikä myöskään sen jälkeen.

Vuoden tunnusluvut

Entisajan kalentereissa oli alkuaukeamalla komea rimpsu vuoden tunnuslukuja. Esimerkiksi vuoden 1706 suomalaisessa kalenterissa on seuraavat merkinnät:

Cullainen lucu 16

Auringon vijri 7

Ruomalaisten veronlucu 14

Sunnuntai-Bookstawi G

Mitä nämä luvut tarkoittivat? Niissä oli lyhyessä muodossa lueteltu sellaiset tekijät, jotka yksikäsitteisesti kertovat kyseisen vuoden päivät, pyhät ja kuun liikkeet.

Kultainen luku (eli kuun jakso) tarkoittaa vuoden järjestyslukua 19-

vuotisessa jaksossa. Kuun vaiheet toistuvat suunnilleen samoilla päivillä aina 19 vuoden välein, ja täydenkuun hetket koko 19-vuotisessa jaksossa oli merkittynä kultakirjaimin vanhan Ateenan julkisiin monumentteihin. Siitä nimi kultainen luku.

Auringon jakso (tai auringon piiri) tarkoittaa vuoden järjestyslukua 28-vuotisessa jaksossa. Viikonpäivät sattuvat 28 vuoden välein aina samoille kuukauden päville.

Roomalainen veroluku merkittiin kalentereihin vanhan perinteen mukaisesti, vaikka sillä ei enää aikoihin ollut ollut mitään käytännön merkitystä. Tämä tunnusluku oli otettu käyttöön Roomassa vuoden 300 paikkeilla. Veroluku tarkoittaa vuoden sijaintia 15-vuotisessa jaksossa, jonka mukaan roomalaiset veronkantajat tekivät kierroksiaan.

Sunnuntaikirjain kertoo, millä viikonpäivällä vuosi alkaa. Entisaikojen kalentereissa vuoden päivät merkittiin kirjaimilla A–G siten että 1.1. oli A, 2.1. B jne. Esimerkiksi vuosi 2013 alkoi tiistailta, joten sunnuntaille sattuva kirjain on F.

Vuoden tunnusluvut hävisivät vähitellen kalentereistamme, kun samat asiat ruvettiin kertomaan almanakoissa toisella tavalla. Sunnuntaikirjain tuli tarpeettomaksi, kun vuodesta 1787 alkaen almanakkamme rupe-

Vuoden tunnusluvut löytyvät vanhimmistakin almanakoistamme. Kuva vuoden 1608 almanakasta.

sivat käyttämään päiville viikonpäivien alkukirjaimia eikä enää ABC-tunnuksia. Kulusta lukua ei tarvittu, kun kuun vaiheet merkittiin kuukausisivuille.

Esimerkiksi Ruotsin kansanalanakasta ("Den vanliga almanackan") tunnusluvut löytyvät edelleen, vaikka meikäläinen Yliopiston almanakka on pudottanut ne pois. Otavan Suomen kansan kalenteri jatkaa vanhaa perinnettä ja julkaisee tunnusluvut alkusivuillaan.

Kalenterit kehittyvät 1800-luvulla

Suomi joutui Venäjän vallan alle 1809, ja muutos heijastui heti myös almanakoissa. Ruotsin Tiedeakatemia yritti jatkaa suomalaisten almanakojen julkaisemista, mutta Venäjän keisari ei halunnut maahan läntisen naapurimme propagandaa. Suomen almanakat ruvettiin taas tekemään Suomessa.

Turun Akatemia palasi vanhaan osaansa almanakan julkaisijana. Akatemian nimi ja sijaintipaikka muuttui 1800-luvun alkupuolella. Turun palo 1827 sai aikaan sen, että keisari siirsi Akatemian Suomen uuteen

JANUARIUS.	
Ann! Suom! uutuu! uut! ruot! ic.	
Päiv.	Kuu. Nro. Juma. Tuus.
1	Jesun syntymä keittouesta. Luc. 2.
2	Uud. Vuod. 1782. 1053 Maar. 1782.
3	Enoch 1,37 P. O. 21 e. p.
4	Kitus 314 Pitviniin.
5	S. j. 11. W. 423 C. Kaunimh.
6	Loppiainen 1782 Kalm.
7	Lucianus 1782 Piihine.
8	Erhard 1782 Celiä.
9	Julianus 1782 Puoliteittä.
10	Micanor 1782
11	Syginus 1782 P. O. 3, 38 e. p.
12	Jesun opettamisella Temppelillä. Luc. 2.
13	S. j. 11. W. 423 C. Kaunimh.
14	Enoch 1,37 P. O. 21 e. p.
15	Kitus 314 Pitviniin.
16	S. j. 11. W. 423 C. Kaunimh.
17	Loppiainen 1782 Kalm.
18	Lucianus 1782 Piihine.
19	Erhard 1782 Celiä.
20	Julianus 1782 Puoliteittä.
21	Micanor 1782
22	Syginus 1782 P. O. 3, 38 e. p.
23	Jesun opettamisella Temppelillä. Luc. 2.
24	S. j. 11. W. 423 C. Kaunimh.
25	Enoch 1,37 P. O. 21 e. p.
26	Kitus 314 Pitviniin.
27	S. j. 11. W. 423 C. Kaunimh.
28	Loppiainen 1782 Kalm.
29	Lucianus 1782 Piihine.
30	Erhard 1782 Celiä.
31	Julianus 1782 Puoliteittä.

JANUARIUS.	
Päiv. Kuu. muodoja ja Juma.	
1	E. * Uud. W. p. Celiä
2	M. Alci Dey talvian
3	E. Enoch sulma
4	L. Wehysalem ja
5	E. Sumon pafalla
6	N. * Loppiaisen odentua
7	L. * * Julianus C. l. 9. 43. e. 11
8	E. E. hnd Kaha. l. l. l.
9	M. Wacella talvi
10	L. Pmi Ecmita pafalla
11	L. E. halmus ja
12	E. Karchid lumi
13	* * * Julianus l. l. l.
14	h. x. C. l. 9. 43. e. 11
15	E. Wacella l. l. l.
16	M. Wacella l. l. l.
17	L. L. l. l.

Jo vuodelle 1800 julkaistiin suomalainen almanakka myös Viipurissa, mutta siinä käytetty kalenteri oli Venäjän juliaaninen eikä Suomen "parannettu kalenteri". Varsinkin Turun almanakan tammikuuta, oikealla Viipurin almanakan.

pääkaupunkiin Helsinkiin. Akatemia sai samalla nimen Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto. Suomen itsenäistyttyä 1918 nimi muutettiin Helsingin yliopistoksi.

Keisarin myöntämä almanakkaerioikeus jatkui yliopistolla koko 1800-luvun ja vielä lähes koko 1900-luvun vuoteen 1995 asti. (Erioikeudesta kerrotaan jäljempänä tässä luvussa.)

Vuoteen 1810 asti ainoa varsinainen almanakka oli ollut pieni, neliömäinen "kansanallakka". Ruotsin vallan aikana oli 1738 ruvettu julkaisemaan ruotsalaista Valtiokalenteria, jossa esiteltiin valtion tärkeimmät laitokset ja virkamiehet. Kun Suomi liitettiin Venäjän valtakuntaan, myös Valtiokalenterin julkaiseminen annettiin tehtäväksi Turun Akatemialle.

Turun Akatemia, sittemmin Keisarillinen Yliopiston toimittama Valtiokalenteri ilmestyi ensimmäisen kerran vuodelle 1811 ruotsinkielisenä ja vuodesta 1869 alkaen myös suomenkielisenä. Valtiokalenterissa on myös tähtitieteellisiä tietoja sisältävä kalendaario-osa. Valtiokalenterin sisältö on myöhemmin laajentunut ja siitä on paisunut yli 1000-sivuisen kirja, joka edelleen ilmestyy tärkeänä vuosittaisena tietoteoksena. Julkaisijana on edelleen Helsingin yliopisto.

Kansanalanakassa ei tapahtunut 1800-luvulla suuria muutoksia.

Almanakka,
Karvais-Wuonna
Jälkeen Wapah. Christuren Synnymän
1832,

TURUN horjontin jälkeen, joka on 60 gr.
27 min. Pohjan puolella Equatoria, ja 8 gr.
2 min. Kännen puolella St. Pietar-
borin Observatoriumia.

Hänen Keisarillisen Majestätinsä
Armoillisen Wrettamien jälkeen,
Keisarillisehda Alexanderin Akade-
miatda Suomesa.

Esemplaari myyhdään kootuna ja teitattuna toiseen
kopettaan Wankorissa.

HEERENKÖRRESEN,
Prändätyt J. E. Brendellin ja Wojan tyhdnd.

Almanakka,
Wuonna
Jälkeen Wapah. Christuren Synnymän
1833,

HEERENKÖRRESEN horjontin jälkeen, joka
on 60 gr. 10 min. Pohjan puolella Equatoria,
ja 5 gr. 21 min. Kännen puolella St.
Pietarborin Observatoriumia.

Hänen Keisarillisen Majestätinsä
Armoillisen Wrettamien jälkeen,
Keisarillisehda Alexanderin Akade-
miatda Suomesa.

Kuning. Pim.
17 p. Prind.
Kuuja.

Kuning. Pim.
26 p. Sou.
lu. Kuuja.

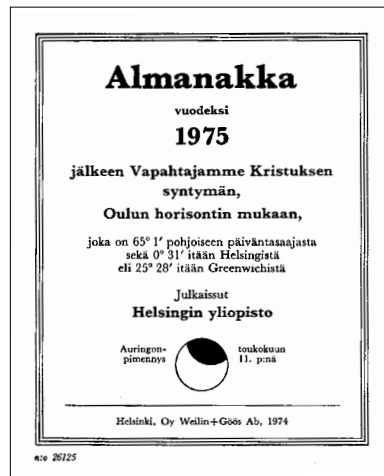
Esemplaari myyhdään kootuna ja teitattuna toiseen
kopettaan Wankorissa.

HEERENKÖRRESEN,
Prändätyt J. E. Brendellin ja Wojan tyhdnd.

Vuoden 1832 almanakka julkaistiin vielä Turun horjontin mukaan, vuodesta 1833 alkaen Helsingin horjontin.

Ensimmäinen ja viimeinen Oulun oma almanakka, vuodet 1833 ja 1975.

Vuoteen 1832 asti almanakan tiedot laskettiin Turun horisontin mukaan, vuodesta 1833 alkaen uuden pääkaupungin Helsingin mukaan. Samana vuonna 1833 Helsingin almanakka sai rinnalleen toisen almanakan, jonka tiedot oli laskettu Oulun horisontin mukaan.

Syynä Oulun rinnakkaisversion tekoon saattoi olla ruotsalaisten kilpailu. Kun Ruotsin Tiedeakatemia ei enää voinut julkaista Turun almanakkaa, alkoivat ruotsalaiset painaa suomenkielistä almanakkaa, jonka tiedot oli laskettu Haaparannan horisontin mukaan. Haaparannan almanakka ilmestyi vuodelle 1812 ja sitten säännöllisesti vuodesta 1830 alkaen.

Haaparannan almanakan maahantuonti Suomeen myytäväksi oli kielletty, mutta pohjoissuomalaiset saattoivat käydä ostamassa almanakkansa rajan takaa. Mutta kun Pohjois-Suomi sai oman Oulun almanakkansa, ei ollut enää tarvis käydä Ruotsin puolella kalenteritoksilla.

1800-luvun puolivälistä lähtien alkoi suomalaisten almanakkojen valikoima hiljaksen lisääntyä. Ensimmäiset uutuudet olivat kansanalmanakan tapaisia, mutta vuosisadan lopulla rupesi markkinoille tulemaan taskualmanakkoja. Oheiseen listaan on koottu luettelo 1800-luvulla julkaistuista almanakoista.

Uusia kalentereita 1800-luvulla

Uusia almanakkoja ja kalentereita, joita ruvettiin 1800-luvulla julkaisemaan perinteisen kansanalmanakan lisäksi.

Ensimmäinen julkaisuvuosi	Kalenterin nimi	Kalenterin julkaisija
1811	Finlands stats-calender	Turun Akatemia
1850	Miniatur almanach	Öhmanska Bokhandeln
1865	Almanach med 4 porträtter	Wasenius&C
1869	Suomenmaan Waltiokalenteri	Keisarillinen Aleksanterin yliopisto
1872	Pietarin suomalainen kalenteri	Pietarin Sanomat
1879	Suomalainen kansankalenteri Wenäjällä	(Pietarilaiset kirjakaupat)
1881	Kansanvalistusseuran kalenteri	Kansanvalistusseura
1883	Fickkalender	Frenckell&Son
1886	Kalender för finska arméns befäl	
1888	Annotations-almanack	Weilin&Göös
1888	Muistialmanakka	Weilin&Göös
1888	Blåbandet	Nykterhetens Vänner
1888	Sininauha	Raittiuden ystävät
1888	Damkalender	Weilin&Göös
1888	Finlands almanack	Weilin&Göös
1888	Suomen almanakka	Weilin&Göös
1888	Taskukalenteri	Weilin&Göös
1893	Nais-kalenteri	Weilin&Göös
1893	Pyhän Sergein ja Hermanin Weljeyskunnan kalenteri	
1894	Universalalmanack	Weilin&Göös
1894	Yleisalmanakka	Weilin&Göös

Kalenteritulva 1900-luvulla

Kalentereiden määrät ja tyypit ovat 1900-luvulla huomasti lisääntyneet. Aluksi syntyi erilaisia tasku- ja muistikalentereita, ja sitten väripainatuk-

sen levitessä 1960-luvulla alkoi kuvakalentereiden nousuaika.

Vuosisadan alkupuoliskon kalentereista löytyy tarkka luettelo Suomen almanakan juhlakirjassa, jonka Weilin&Göös ja Helsingin yliopisto julkaisivat 1950-luvulla. Tuolloin tuli ensimmäisen Forsiuksen almanakan julkaisemisesta kuluneeksi 350 vuotta. Helsingin yliopiston kirjasto kävi tuolloin läpi kaikki vapaakappaletoimistossa olevat kalenterit.

Vapaakappalelain mukaan kaikista painotuotteista, myös kalentereista, toimitetaan kirjapainoista vapaakappaleet yliopiston kirjastoon. Vapaakappaleet ovat siellä tutkijoiden ja muiden tarvitsijoiden käytössä.

Vuonna 1957 löytyi vapaakappaletoimistosta noin 235 erinimistä kalenteria. Sieltä löytyy Äidin kalenteria ja Isän kalenteria, Emännän kalenteria ja Jätjän kalenteria.

Oma kalenteri tai almanakka on mm. apteekeilla, aseveljillä, hevosmiehillä, inkeriläisillä, kemisteillä, kirkkokansalla, käsityöläisillä, poliiseilla, toimihenkilöillä, työväellä, Helsingin Sanomien asiamiehillä ja Maan Romun ystävillä.

Seuraavan kerran vapaakappaletoimiston kalenterikokoelmat ruodittiin läpi neljäkymmentä vuotta myöhemmin, kun erioikeuden loppumisen jälkeen perustettiin Yliopiston almanakkatoimisto. Almanakkatuimisto keräsi tiedot erilaisista kalentereista lähinnä 1980- ja 1990-luvulta. Nyt löytyi kaikkiaan noin 1480 taskukalenteria ja noin 1260 seinäkalenteria.

Niistä osa oli sellaisia, joita oli julkaistu jo 1900-luvun alkupuoliskolla, mutta valtaosa oli tietysti aivan uusia.

Erilaisten kalenterien määrä kasvoi entisestään 1990-luvun loppupuolella, kun Helsingin yliopiston vuosisatainen almanakkaerioikeus oli lopulta purettu.

Almanakkaerioikeus

Almanakkaerioikeuden juuret ulottuvat Ruotsin vallan ajalle 1600- ja 1700-luvulle. Kuninkaan kassa oli jatkuvien sotien vuoksi aina tyhjä, eikä kruunu pystynyt maksamaan palkkaa kaikille virkamiehilleen. Palkan sijaan saattoi pappi tai professori saada tulolähteesen jonkin maatilan, josta hän sai elantonsa luonnontuotteina tai tilan tuotosta saatuna rahana.

Kun kuningas Kustaa Aadolf nimitti Sigfridus Aronus Forsiuksen

kuninkaalliseksi tähtitieteilijäksi, maksettiin palkka almanakkaerioikeudella. Kukaan muu ei Ruotsin valtakunnassa saanut julkaista almanakkoja, ja Forsius sai almanakoista tulevat tulot itselleen. Painotuotteiden menekki ei 1600-luvun alussa ollut kovin suuri, ja Forsius valittelikin almanakkojen heikkoa tuottoa.

Forsiuksen almanakkaprivilegio oli henkilökohtainen, ja hänen kuoltuaan almanakkojen teko oli taas vapaata 1700-luvun puoliväliin asti. Tuolloin oli vastikään perustettu Ruotsin Tiedeakatemia, jolle ei kuitenkaan pystytty antamaan kylliksi käyttövaroja. Avuksi tuli jälleen almanakkaerioikeus. Kukaan muu kuin Tiedeakatemia ei saanut julkaista almanakkoja.

Toisena syynä Tiedeakatemiaan saamaan privilegioon oli myös almanakkojen vaatima tarkkuus. Markkinoille ei haluttu sellaisia kalentereita, joiden tietoihin ei voinut luottaa, ja siksi almanakkojen tekijäksi valittiin luotettavin taho, Tiedeakatemia.

Kun Suomi joutui Venäjän vallan alle, antoi Suomen kenraalikuvernööri vastaavan erioikeuden Turun Akatemialle kahdeksi vuodeksi,

Sigfridus Aronus Forsius (n. 1560–1624)

Forsiuksen almanakkaerioikeus

Ensimmäinen almanakkaerioikeus myönnettiin meillä jo 1600-luvun alussa. Kustaa II Aadolfin kirje elokuulta 1613:

"Erioikeudet Maisteri Sigfridille painattaa Almanakkoja. Tukholmasta 5. Elokuuta Vuonna j.n.e. 1613. Me Kustaa Adolf j.n.e. Teemme tietäväksi, että me olemme sallineet, niinkuin me myös tämän meidän avoimen kirjeemme voimalla sallimme kunnialliselle ja oppineelle Miehellä, Maisteri Sigfrid Aronukselle, ettei kukaan kotimaassa tai ulkomailla saa ilman hänen lupaansa ja suostumustaan painattaa almanakkoja, jotka hän itse arvioi ja laskee, tai sellaisia, jotka ilman hänen lupaansa ja suostumustaan on painettu, tänne valtakuntaan tuoda ja [täällä] myydä. Jos joku joutuu siitä kiinni, niin lankeavat kaikki Kappaleet edellä mainitulle Maisteri Sigfridille. Ja se, joka on antanut ne painaa tai on niitä kaupannut, langetettakoon siitä tämän meidän kieltoimme tähden 40 Taalarin sakkoihin meille ja Kruunulle. Sen tähden käskemme meidän Käskynhaltijoitamme ja kaikkia muita, joiden meidän tähtemme tulee tehdä ja katsoa, että he tätä valvovat ja seuraavat, [niin] että edellä mainitulle Maisteri Sigfridille tapahtuu, mikä oikein on. Siten se tapahtuu meidän armollisen mielisuosiomme mukaan ja jokainen tietäköön sen mukaan toimia. Annettu kuten yllä [on päivätty]." (Suomennos Arno Forsius. Lainaus on Arno Forsiuksen kirjasta *Tietämisen riemu ja tuska – Sigfridus Aronus Forsiuksen elämä*)

1809 ja 1810. Vuodeksi 1811 Aleksanteri I antoi itse Turun Akatemialle yksinomaisen oikeuden "kustantaa ja julkaista tavallisia almanakkoja suomen ja ruotsin kielellä", ja vuoden 1811 alussa erioikeus muutettiin pysyväksi. Kuten aikaisemmin todettiin, Turun Akatemian nimi muutettiin myöhemmin Keisarilliseksi Aleksanterin Yliopistoksi ja sitten Helsingin yliopistoksi.

Sama almanakkaerioikeus kirjattiin Suomen itsenäistyttyä yliopistolaikiin ja -asetukseen.

Helsingin yliopisto ei itse ryhtynyt kalentereita kustantamaan, vaan vuokrasi erioikeuden jollekin kirjapainolle. 1800-luvulla almanakkakirjapainona oli esimerkiksi helsinkiläinen J.C. Frenckell & C. Vuodesta 1888 sata vuotta eteenpäin almanakkaerioikeus oli Weilin&Göös in hallussa.

Aluksi almanakkaerioikeus oli lähinnä pelkkä muodollisuus, kun Suomessa oli vain yksi tai kaksi yliopiston julkaisemaa kalenteria. Mutta 1900-luvulla kalenterien määrän räjähdysmäisesti kasvaessa erioikeudella oli todellista taloudellista merkitystä.

Koska erioikeus koski vain suomen- ja ruotsinkielisiä kalentereita, lakia kierrettiin julkaisemalla kalenterit muilla kielillä. Viime vuosikymmeninä tavallisin kiertotie oli julkaista kalenterit englanniksi.

Almanakkatoimiston kalenteriselvityksessä 1990-luvun puolivälissä löytyi yliopiston vapaakappaletoimistosta hupaisia kalentereita, joihin erioikeus ei ulottunut. Esimerkiksi Kuopion yliopiston ylioppilaskunta julkaisi kalenterinsa välillä virokseksi tai lätiksi. Luonnonsuojelijoiden siilikalenteri oli puolestaan siilikielellä eli lähinnä siansaksaa.

Valio yritti kiertää erioikeutta julkaisemalla "kielettömän" kalenterin: ruokaohjeiden alapuolella oli pelkkä numeroruudukko, jossa ei ollut yhtään sanaa. Asiasta kehkeytyi oikeusjuttu, jonka Valio lopulta hävisi. Koska ruokaohjeet olivat suomeksi ja Suomen itsenäisyyspäivä oli merkitty punaisella, katsottiin kalenteri suomenkieliseksi ja Valio joutui maksamaan siitä erioikeusmaksun.

Erioikeuden loppu

Kun almanakkaerioikeuden taloudellinen merkitys tuli yhä suuremmaksi, asia herätti keskustelua tiedotusvälineissä ja kateutta toisissa kirjapainoissa. Helsingin yliopisto ryhtyikin pitämään erioikeuden vuokraamisesta reiluja tarjouskilpailuja kaikkien kirjapainojen kesken.

Viimeinen tarjouskilpa pidettiin 1980-luvun puolivälissä, ja sen voitti hieman yllättäen Werner Söderström Osakeyhtiö. Weilin&Göös uskoi viimeiseen asti, ettei Helsingin yliopisto hylkää satavuotiasta yhteistyökumppaniaan, eikä korottanut tarjoustaan tarpeeksi. Weilin&Göös tunnusti jälkepäin tehneensä tässä karkean virheen.

WSOY opetteli parin vuoden ajan kalenterintekoa ja kilpaili asiakkaita Weilin&Göös in kanssa, joka painatti kalenteriarkkinsa WSOY:llä ja hoiti itse muut kalenterisivut. Asiakkaat olivat tyytyväisiä, kun kilpailun takia kalenterien hinnat laskivat, mutta kumpikin kalenteriyhtiö näki kilpailun syövän taloudellista tulostaan.

Neuvottelujen jälkeen WSOY ja Weilin&Göös päättivät haudata sotakirveet, ja ne perustivat yhteisen kalenteriyhtiön, Ajasto Osakeyhtiön.

Näin Suomessa oli jälleen yksi ainoa kalenterikirjapaino, ja kalenterien hinnat nousivat entiselle korkealle tasolle.

Almanakkaerioikeuden loppu oli kuitenkin jo lähellä. Suomi teki päätöksen Euroopan unioniin liittymisestä, ja Suomen lainsäädäntö piti tehdä EU:n säännösten mukaiseksi. Lakimiehet tutkivat almanakkaerioikeutta koskevia säännöksiä ja totesivat, että ne rikkovat EU:n kilpailulakeja vastaan. Almanakkaerioikeudesta piti siksi luopua.

Vuoden 1994 lopulla säädettiin laki, jonka mukaan yliopistolla ei vuoden 1995 alusta lähtien ole enää yksinoikeutta kalenterien julkaisemiseen. Näin päättyi Suomessa vuodesta 1749 asti vallinnut almanakkaprivilegio.

Helsingin yliopisto oli ansainnut erioikeuden viimeisinä vuosina noin yhdeksän miljoonaa markkaa vuosittain erioikeusmaksuina. Valtio lupasi korvata saman summan yliopistolle budjetissa kolmena seuraavana vuonna täysimääräisenä ja sen jälkeen parin vuoden ajan osittain, kunnes korvaus poistuu kokonaan.

Yliopisto järjesti tarjouskilpailut kahden oman kalenterinsa, perintei-

Valtioonkalenteria on julkaistu jo Ruotsin vallan aikoina ja suomeksikin vuodesta 1869 alkaen.

sen Yliopiston almanakan ja Valtioonkalenterin kustantamisesta ja sai niistä solmituksi kohtuulliset sopimukset. Yliopiston almanakkaa julkaisee Ajasto Oy ja Valtioonkalenteria Talentum Media Oy.

Lisäksi yliopisto perusti erityisen almanakkatoimiston hoitamaan muuta kalenteriliiketoimintaa ja auttamaan markkinoille tulevia uusia kalenterinvalmistajia.

Kiistelyä nimipäivistä

Almanakkatoimiston tärkein tulonlähde on Helsingin yliopiston laatima nimipäiväluettelo. Suomalaiset haluavat nähdä nimipäivät kaikissa kalentereissaan.

Moni on ihmetellyt sitä, että nimipäivien julkaiseminen on maksullista. Nimipäivät muodostavat kuitenkin luettelon, jonka laatimisessa on käytetty paljon työtä ja asiantuntemusta. Tällaisella luettelolla on Suomen tekijänoikeuslain mukaan nykyään viidentoista (aikaisemmin kymmenen) vuoden suoja-aika, jolloin sen voi julkaista vain tekijän (Helsingin yliopiston) luvalla.

Nimipäivien tekijänoikeutta on jouduttu pohtimaan oikeutta myöten. 7 päivää -lehti julkaisi vuoden 1995 alkupäivinä, heti erioikeuden poistuttua, kalenterin, jossa olivat mukana nimipäivät. Helsingin yliopisto lähetti lehdelle laskun nimipäivien käytöstä, mutta 7 päivää ei suostunut maksamaan laskua. Siksi yliopisto haastoi lehden julkaisijan oikeuteen.

Ennen kuin oikeus antoi päätöksensä, nimipäivien tekijänoikeutta pohdittiin opetusministeriön tekijänoikeusneuvostossa, jonka tehtävänä on antaa lausuntoja ja suosituksia tekijänoikeusasioissa.

Neuvosto käsitteli nimipäiväasiaa kahteenkin otteeseen ja oli molemmilla kerroilla sitä mieltä, että nimipäiväluettelo on tekijänoikeuslain suojaama ja sen käytöstä on maksettava kohtuullinen korvaus.

Helsingin käräjäoikeus teki päätöksensä syksyllä 1996 ja tuli samaan tulokseen. Se tuomitsi 7 päivää -lehden maksamaan yliopiston laskun ja oikeudenkäyntikulut.

7 päivää -lehti valitti päätöksestä hovioikeuteen, mutta hovioikeuden ratkaisu oli edelleen sama. Talvella 1998 lehti lopulta maksoi vuoden 1995 alussa lähetetyn laskun. Lehti valitti vielä korkeimpaankin oikeuteen, mutta korkein oikeus vahvisti alempien tuomioistuinten päätöksen lopullisesti keuhällä 2000.

Kun nimipäiväluettelo uusitaan, alkaa viidentoista vuoden suoja-aika aina uusitun luettelon julkaisuhetkestä. Vuonna 2010 voimaan tullut luettelo julkistettiin lokakuussa 2008, ja se on siten suojattu vuoden 2023 lokakuuhun asti.

Kalenterimarkkinat erioikeuden jälkeen

Erioikeuden päättymisestä on nyt kulunut toistakymmentä vuotta, ja moni asia Suomen kalenterimarkkinoilla on muuttunut.

Useiden kalenterityyppien hinnat ovat laskeneet ja ilmaiskalenterien määrät voimakkaasti nousseet. Nyt kun kalenterien teko on paljon halvempaa kuin erioikeusaikaan, jaetaan suuripainoksisia kalentereita esimerkiksi lehtien välissä ja tilaajalahjoina.

Myös uusi tekniikka on tunkenut kalenterimarkkinoille, ja valokuva-liikkeistä saa nykyään omilla kuvilla varustetun kalenterin kohtuuhintaan.

Kalenterien kirjo on kasvanut sekä parempaan että halvempaan suuntaan. Laatuhaikarin yläpään on tullut komeita, usein ulkomailla painettuja kalentereita, ja toisaalta pienetkin ryhmät voivat nyt tehdä aikaisempaa vapaammin oman kalenterin, jossa ei käytetä suuria rahoja eikä aina kovin tiukkoja laatuvaatimuksia.

Ajasto, nykyiseltä nimeltään Ajasto Paperproducts Oy, on edelleen suurin suomalainen kalenterinjakaisija, mutta sen markkinaosuus on pudonnut vuosi vuodelta. Sen huomattavimpia kilpailijoita ovat kansainvälinen Time/System, suomalainen CC kalenteripalvelu, kalenterivalikoimaansa lisännyt Otava/Otavamedia, lehtitalo Sanoma Magazines, ruotsalainen Burde Förlag ja kansainvälinen kuvakalenterien julkaisija Scandecor. Varsinkin kuvakalenterien kohdalla myös hyvin moni suomalainen kirjapaino on päässyt jakamaan entisen erioikeuden jättämää etua.

Yliopiston almanakka ja sen kilpailijat

Kaiken kalenteritulvan keskellä on suosituimman myytävänä olevan kalenterin titteli pysynyt edelleen perinteisellä keltakantisella kansan-almanakalla, joka sai 1990-luvulla nimekseen Yliopiston almanakka.

1970-luku merkitsi kansan-almanakan kohdalla melkoista mullistus-

Suomen Posti julkaisi vuoden 2005 alussa oman postimerkin suomenkielisen almanakan 300-vuotisen taipaleen kunniaksi.

ta. Almanakka siirtyi tietokoneaikaan; almanakan neliömäinen muoto muutettiin; erilliset Oulun ja Helsingin almanakat yhdistettiin; ja almanakan tähtitieteellisiä tietoja lisättiin moninkertaisesti.

Almanakan tiedot laskettiin menneinä vuosisatoina ja vuosikymmeninä vaivalloisesti käsin. Vielä 1970-luvun alussa almanakan vuotuisten tietojen laskeminen vaati parin kuukauden työn. 1950- ja 1960-luvun "allakantekijä", professori Victor Ölander, arvioi käyttäneensä tehtävään vuodessa noin 250 työtuntia. Ainoana apuna almanakan tekemisessä Ölanderilla oli pieni laskukone, jolla hän laski käsin kaikki tarvittavat nousu- ja laskuajat.

Victor Ölanderin määräsi Helsingin yliopisto 1949 toimimaan almanakan laskijana. Ölander oli aluksi ollut toimessa yliopiston observatoriossa, josta hän siirtyi Geodeettisen laitoksen palvelukseen. Hän siirtyi eläkkeelle 1960-luvun alussa, mutta jatkoi edelleen almanakkatyötään.

Tietokoneet olivat 1970-luvulle tultaessa kuitenkin jo niin yleistyneet, että almanakankin laskemisessa oli luonnollista siirtyä niiden käyttöön.

Viimeinen vanhanmallinen kansanalbumi (vuodelta 1975).

26 JOULUKUU vuonna		1975 December 27																																																																																																																															
Päivä	Kuu nousi. lask.	Päivä	Kuu nousi. lask.																																																																																																																														
1 M Oskari	6.34 14.29	18 T Aapo, Aappo	15.33 8.42 ☉ klo 16.40.																																																																																																																														
2 T Anelma,	7.58 15.06 Unelma	19 P Iisakki, Likka,	16.41 9.27 Iiro ☽ p., ☽ ☽																																																																																																																														
3 K Vellamo	9.10 15.56 ● klo 2.50, ☽ e.	20 L Kerikko	17.59 10.02 (Tuomo h ☽)																																																																																																																														
4 T Airi, Aira	10.05 17.00	21 S * 4. adventtis.	19.23 10.28 Tuomas,																																																																																																																														
5 P Selma	10.45 18.13	Ps. 19: 2-10. - 1 Joh. 1: 1-4. - Joh. 3: 22-30.																																																																																																																															
6 L <i>Istenäyttöpäivä</i>	11.13 19.30 Niilo, Niko	22 M Raafael	20.50 10.48 ☉ ☽ klo 14.																																																																																																																														
7 S * 2. adventtis.	11.34 20.48 Sampsa	23 T Senni	22.18 11.05 ☽ tps.)																																																																																																																														
Ps. 80: 15-20. - Hebr. 10: 35-39. - Mark. 1: 14-15.		24 K Aatami, Eeva,	23.47 11.19 Eevi, Eveliina																																																																																																																														
8 M Kyllikki, Kylli	11.50 22.05 ☽ läh.	25 T * Joulupäivä	11.34 ☽ klo 16.52																																																																																																																														
9 T Anna, Anne,	12.03 23.19 Anneli, Anni	Ps. 2: 1-8. - Hebr. 1: 1-6. - Joh. 1: 1-14.																																																																																																																															
10 K Ismo	12.15 - ☽ klo 16.39	26 P * 2. joulupäivä	1.16 11.50 Tapani, Teppo,																																																																																																																														
11 T Taneli, Daniel,	12.27 0.33 Tatu ☽ kau.	eli tapaninpäivä	Tahvo ☽ läh.																																																																																																																														
12 P Tuovi	12.39 1.46	Ps. 119: 81-88. - 1 Piet. 4: 12-19. - Matt. 10: 32-33, 37-39.																																																																																																																															
13 L Seija	12.53 2.59 ☽ ☽	27 L Hannes, Hannu	2.45 12.08																																																																																																																														
14 S * 3. adventtis.	13.09 4.12 Jouko	28 S * Joul. j. s. Piia.	4.13 12.31 Viatt. lasten p.																																																																																																																														
Ps. 85: 9-14. - 2 Piet. 1: 19-21. - Matt. 11: 11-19.		Ps. 8: 2-7, 10. - Ilm. 14: 1-3. - Luuk. 12: 32.																																																																																																																															
15 M Heimo	13.31 5.26	29 M Rauha	5.37 13.02 ☽ ☽																																																																																																																														
16 T Auli, Aulikki	14.00 6.38	30 T Taavi, Daavid,	6.52 13.45 Taavetti																																																																																																																														
17 K Raakel	14.40 7.45	31 K Sylvester, Silvo	7.54 14.41 ☽ e.																																																																																																																														
<table border="1"> <thead> <tr> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>6.55</td> <td>15.23</td> <td>9</td> <td>9.16</td> <td>15.15</td> <td>17</td> <td>9.20</td> <td>15.12</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>8.09</td> <td>15.20</td> <td>10</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>18</td> <td>9.25</td> <td>15.15</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>8.59</td> <td>15.20</td> <td>11</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>19</td> <td>9.25</td> <td>15.17</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>9.03</td> <td>15.18</td> <td>12</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>20</td> <td>9.23</td> <td>15.13</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>9.03</td> <td>15.18</td> <td>13</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>21</td> <td>9.23</td> <td>15.13</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>9.06</td> <td>15.16</td> <td>14</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>22</td> <td>9.24</td> <td>15.14</td> </tr> </tbody> </table>		Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	1	6.55	15.23	9	9.16	15.15	17	9.20	15.12	2	8.09	15.20	10	9.13	15.13	18	9.25	15.15	3	8.59	15.20	11	9.13	15.13	19	9.25	15.17	4	9.03	15.18	12	9.13	15.13	20	9.23	15.13	5	9.03	15.18	13	9.13	15.13	21	9.23	15.13	6	9.06	15.16	14	9.13	15.13	22	9.24	15.14	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> <th>Päivä</th> <th>nousi.</th> <th>lask.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>6.55</td> <td>15.23</td> <td>9</td> <td>9.16</td> <td>15.15</td> <td>17</td> <td>9.20</td> <td>15.12</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>8.09</td> <td>15.20</td> <td>10</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>18</td> <td>9.25</td> <td>15.15</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>8.59</td> <td>15.20</td> <td>11</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>19</td> <td>9.25</td> <td>15.17</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>9.03</td> <td>15.18</td> <td>12</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>20</td> <td>9.23</td> <td>15.13</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>9.03</td> <td>15.18</td> <td>13</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>21</td> <td>9.23</td> <td>15.13</td> </tr> <tr> <td>6</td> <td>9.06</td> <td>15.16</td> <td>14</td> <td>9.13</td> <td>15.13</td> <td>22</td> <td>9.24</td> <td>15.14</td> </tr> </tbody> </table>		Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	1	6.55	15.23	9	9.16	15.15	17	9.20	15.12	2	8.09	15.20	10	9.13	15.13	18	9.25	15.15	3	8.59	15.20	11	9.13	15.13	19	9.25	15.17	4	9.03	15.18	12	9.13	15.13	20	9.23	15.13	5	9.03	15.18	13	9.13	15.13	21	9.23	15.13	6	9.06	15.16	14	9.13	15.13	22	9.24	15.14
Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.																																																																																																																									
1	6.55	15.23	9	9.16	15.15	17	9.20	15.12																																																																																																																									
2	8.09	15.20	10	9.13	15.13	18	9.25	15.15																																																																																																																									
3	8.59	15.20	11	9.13	15.13	19	9.25	15.17																																																																																																																									
4	9.03	15.18	12	9.13	15.13	20	9.23	15.13																																																																																																																									
5	9.03	15.18	13	9.13	15.13	21	9.23	15.13																																																																																																																									
6	9.06	15.16	14	9.13	15.13	22	9.24	15.14																																																																																																																									
Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.	Päivä	nousi.	lask.																																																																																																																									
1	6.55	15.23	9	9.16	15.15	17	9.20	15.12																																																																																																																									
2	8.09	15.20	10	9.13	15.13	18	9.25	15.15																																																																																																																									
3	8.59	15.20	11	9.13	15.13	19	9.25	15.17																																																																																																																									
4	9.03	15.18	12	9.13	15.13	20	9.23	15.13																																																																																																																									
5	9.03	15.18	13	9.13	15.13	21	9.23	15.13																																																																																																																									
6	9.06	15.16	14	9.13	15.13	22	9.24	15.14																																																																																																																									

6 TAMMIKUU 2008		JANUARIUS 2008		7	
Päivä	Anna, oi Jeesus, rauha ja menestys!	Helsinki Aurinko nousi. lask.	Jyväskylä Aurinko nousi. lask.	Oulu Aurinko nousi. lask.	Sodankylä Aurinko nousi. lask.
1 Ti	* Uudenvuodenpäivä	Vk 1	9.24 15.23	9.43 14.58	10.26 14.17
2 Ke	Aapeli	9.24 15.24	9.42 15.00	10.24 14.19	11.28 13.07
3 To	Elmo, Elmeri, Elmer	☉ läh.	9.23 15.26	9.42 15.01	10.23 14.22
4 Pe	Ruut	9.23 15.27	9.41 15.03	10.22 14.24	11.20 13.17
5 La	Lea, Lea	☽ ☽	9.22 15.29	9.40 15.05	10.20 14.27
6 Su	* Loppiaisen Harri	9.21 15.31	9.39 15.07	10.18 14.29	11.12 13.27
7 Ma	Aku, Aukusti, August	☽ ☽	9.20 15.33	9.37 15.09	10.16 14.32
8 Ti	Titta, Hilppa	9.19 15.34	9.36 15.11	10.14 14.35	11.04 13.37
9 Ke	Veikko, Veli, Veijo, Veikka	☽ ☽	9.18 15.36	9.35 15.14	10.12 14.38
10 To	Nyryikki	9.17 15.38	9.33 15.16	10.10 14.41	10.56 13.47
11 Pe	Kari, Karri	9.16 15.40	9.32 15.18	10.08 14.44	10.52 13.52
12 La	Toini	9.14 15.43	9.30 15.21	10.06 14.47	10.48 13.56
13 Su	* 1. sunnuntai loppiaisesta Nuutti	9.13 15.45	9.29 15.23	10.03 14.50	10.44 14.01
14 Ma	Sakari, Saku	Vk 3	9.12 15.47	9.27 15.26	10.01 14.54
15 Ti	Solja	9.10 15.49	9.25 15.28	9.58 14.57	10.36 14.11
16 Ke	Ilmari, Ilmo	9.09 15.51	9.23 15.31	9.56 15.00	10.32 14.16
17 To	Toni, Anton, Anttoni, Antto	9.07 15.54	9.21 15.33	9.53 15.04	10.28 14.20
18 Pe	Rukouspäivä, Laura	9.05 15.56	9.19 15.36	9.50 15.07	10.23 14.25
19 La	Heikki, Henrik, Henri, Henriikka	9.04 15.58	9.17 15.39	9.47 15.10	10.19 14.30
20 Su	* 3. sunnuntai ennen paastonaikaa	☽ ☽	9.02 16.01	9.15 15.41	9.45 15.14
21 Ma	Aune, Oona, Netta, Auni	Vk 4	9.00 16.03	9.13 15.44	9.42 15.17
22 Ti	Visa	☽ it. ☽	8.58 16.06	9.11 15.47	9.39 15.21
23 Ke	Emmi, Eine, Eimi	8.56 16.08	9.08 15.50	9.36 15.24	10.03 14.48
24 To	Senja	8.54 16.11	9.06 15.53	9.33 15.28	9.59 14.53
25 Pe	Paavo, Pauli, Paul, Paavali	8.52 16.13	9.04 15.56	9.30 15.31	9.55 14.57
26 La	Joonatan	8.50 16.16	9.01 15.58	9.27 15.35	9.51 15.02
27 Su	* Kyttilänpäivä	8.48 16.19	8.59 16.01	9.24 15.38	9.47 15.06
28 Ma	Kalle, Kaarlo, Kaarle, Mies	Vk 5	8.46 16.21	8.56 16.04	9.21 15.42
29 Ti	Välteri	8.43 16.24	8.54 16.07	9.17 15.45	9.39 15.15
30 Ke	Iira	8.41 16.26	8.51 16.10	9.14 15.49	9.35 15.20
31 To	Alli	8.39 16.29	8.49 16.13	9.11 15.53	9.31 15.24

Uudenmallisessa almanakassa on paljon enemmän tietoja kuin vanhassa.

Helsingin yliopistossa professori Jaakko Tuominen antoi oppilaalleen Pentti Törröselle tehtäväksi tarvittavien tietokoneohjelmien laatimisen. Ensimmäiset "tietokonealmanakat" ilmestyivät 1970 monistettuina taulukoina, joita jaettiin kiinnostuneille laitoksille ja järjestöille. Näissä koe-monisteissa oli tietoja monta vertaa enemmän kuin virallisissa almanakoissa, ja niistä tuli seuraavina vuosina yhä käytetympiä ja kysytympiä.

Helsingin yliopisto päätti antaa myös virallisen kansanalbumin laskeutumisen tietokoneen huoleksi vuoden 1974 alusta. Kahtena ensimmäisenä vuonna almanakka säilyi vielä ulkoisesti perinteisessä asussaan, kunnes vuoden 1976 almanakasta lähtien tietokoneen antamia mahdollisuuksia alettiin käyttää tehokkaasti hyväksi.

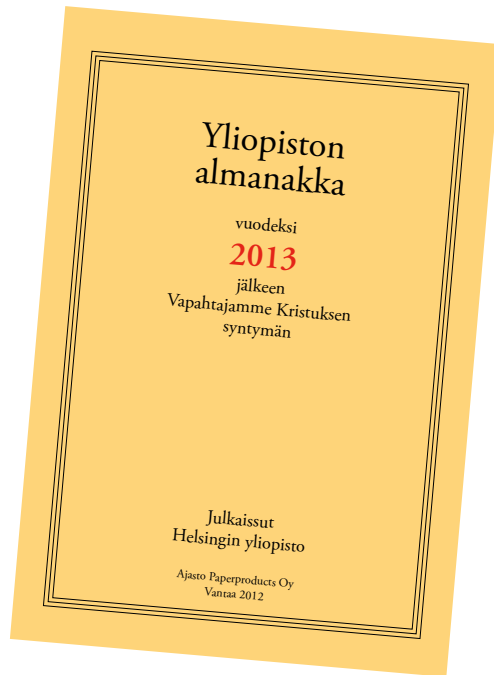
Kuten aikaisemmin todettiin, vuodesta 1833 alkaen Suomessa oli julkaistu kaksi erillistä almanakkaa, toinen Helsingin ja toinen Oulun horisontin mukainen. Nyt almanakat yhdistettiin, ja eri paikkakuntien määrä lisättiin viiteen. Uudet allakkaipaikkakunnat olivat Jyväskylä, Sodankylä ja Utsjoki yhdessä Helsingin ja Oulun kanssa, ja nämä viisi kattavat Suomen tasaisin välein etelästä pohjoiseen.

Auringon tietojen ohella almanakkaan otettiin entistä runsaammin tietoja kuusta, hämärästä ja pimeydestä, planeetoista ja muista ennustettavista asioista. Almanakan pieni neliömäinen muoto ei enää pystynyt pitämään tätä tietomäärää sisällään, vaan muiden pohjoismaiden esimerkin mukaan kansanalbumi venähti pari senttiä lisää korkeutta.

Uudistunut kansanalbumi otettiin hyvin vastaan, ja almanakan vähitellen laskenut myynti kasvoi jonkin aikaa. Parhaimmillaan kansanalbumi myytiin jopa 800 000 kappaletta vuodessa, ja sitä julkaistiin useana eri versiona: halpana paperikantisena, tukevampana kartonkikantisena (jossa oli valmis reikä kullmassa, niin että almanakan saattoi ripustaa mökin ovenpieleen helposti saataville), suurikokoisena A4-versioina heikkonäköisemmille, esimerkiksi vanhuksille, ja kolmena ruotsinkielisenä mallina.

Viime aikoina Yliopiston almanakan painosmäärä on tasaisesti laskenut ja oli 2010-luvun alussa enää sadantuhannen kappaletta. Synny laskuun on maaseutuvaestön väheneminen, mutta myös toisten tuotteiden kilpailu.

Vielä 1970-luvulla Yliopiston almanakka oli ainoa kansanalbumi. Sitten Weilin+Göös perusti 1980-luvulla sinikantisen Suomen almanakan, joka sisälsi mm. tilastotietoja Suomesta. Sinikantinen Suomen

Yliopiston almanakka on vähittäiskaupoissa edelleen ylivoimaisesti myydyin vuosittainen suomalaiskalenteri, vaikka se on saanut rinnalleen muitakin suurilevikkisiä "kansanalmanakkoja".

almanakka ilmestyy edelleen Ajaston kustantamana.

Vuonna 1997 alkoi ilmestyä Otavan Suomen kansan kalenteri, jonka sisältönä on mm. vanhan kansan perinnetietoa ja reilu ripaus astrologiaa.

Burde ei halunnut olla pekkaa pahempi, ja sen Tasavallan almanakka on ilmestynyt vuodesta 1998 alkaen. Sisältö muistuttaa osittain Yliopiston almanakkaa, osittain Ajaston Suomen almanakkaa. Uusin "kansanallakka" on Time/Systemin Kansalaisalmanakka, jota on viime vuosina jaettu osuuspankkien asiakaslahjana.

Valitut Palat perusti 1999 oman Kodin vuosikalenterin. Se on oikea de luxe -kansanalmanakka, johon on koottu houkutteleva sekoitus kalenteritietoutta, säätietoa, kansanperinnettä, astrologiaa ja hyötytietoa.

Millainen on kalenterien tulevaisuus? Sähköiset almanakat ja kalenterit tekevät tuloaan, mutta niiden vaikutus paperikalenterien kokonaismarkkinoihin on ollut vielä vähäinen. Varsinkin nuoriso näyttää kuitenkin

Sähköinen almanakka tarjoaa uudenlaisia mahdollisuuksia. Kuvassa ruotsalaisen AppSof-tian tekemä kalenteri älypuheliin. Kalenterissa on myös suomalaiset nimipäivät. (Kuva Stefan Granqvist)

jo käyttävän älypuheliin enemmän kuin perinteistä taskukalenteria. On selvää, että osa muistiinpanokalentereista korvautuu vähitellen sähköisillä ohjelmilla.

Sen sijaan kuva- ja seinäkalenterit pitävät puoliaan varmasti vielä pitkän aikaa. Niiden määrä 2000-luvun alussa oli paremminkin nousussa kuin laskussa, kun Suomessa jaettiin ennätysmäärät ilmaisia kalentereita. Viime vuosien lama pudotti kuitenkin myös seinäkalenterien määriä. Paperikalenterien huippuvuodeksi saattoi jäädä 2007, jolloin maassamme myytiin tai jaettiin noin 17,5 miljoonaa kalenterikappaletta, keskimäärin kolme–neljä kalenteria jokaista suomalaista kohti.